

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติในการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปางคะมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติต่อการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรชาวเขาเผ่าม้ง เผ่ากระเหรี่ยง และคนเมืองในพื้นที่เพาะปลูกศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปางคะ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยลักษณะบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม ของเกษตรกร ที่มีผลต่อการปฏิบัติการปลูกพืช ในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการส่งเสริมการปลูกพืชในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ

จำนวนประชากรที่ศึกษาครั้งนี้มีทั้งสิ้น 71 ราย ทั้งหมดนี้เป็นเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปางคะ ตำบลสะเมิงเหนือ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยแบ่งเป็นเกษตรกรหมู่บ้านขุนสาบ จำนวน 31 ราย เกษตรกรหมู่บ้านแม่แพะ จำนวน 21 ราย เกษตรกรหมู่บ้านบวกจั่น จำนวน 19 ราย ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบสมมติฐานใช้สถิติค่าทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test)

ลักษณะข้อมูลทั่วไปด้านบุคคล เศรษฐกิจและสังคม

เกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 36 ปี คิดเป็นร้อยละ 45.07 มีอายุเฉลี่ย 37.38 มีการศึกษาต่ำกว่า ประถม 4 คิดเป็นร้อยละ 32.39 ไม่ได้รับการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 39.44 และจบประถม 4 ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 28.17 เกษตรกรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 76.06 รองลงมานับถือศาสนาคริสต์ คิดเป็นร้อยละ 23.94 เกษตรกรในหมู่บ้านขุนสาบเป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง หมู่บ้านบวกจั่น เป็นชนเผ่าม้ง หมู่บ้านแม่แพะเป็นคนเมือง ซึ่งโดยรวมแล้วส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิก 4-5 คนต่อครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 50.70 ของครัวเรือนทั้งหมด ค่าเฉลี่ยจำนวนสมาชิกคือ 5.52 คน จำนวนแรงงานในภาคการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีจำนวน 3-4 คน คิดเป็นร้อยละ 49.30 โดยเฉลี่ยคือ 3.25 คน พื้นที่สำหรับทำการเกษตรของครัวเรือนอยู่ในช่วง 0-5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 53.52 พื้นที่ทำการเกษตร

โดยเฉลี่ยคือ 7.41 ไร่ ร้อยละ 57.75 ของเกษตรกรมีรายได้จากการเกษตร อยู่ในช่วง 10,000-29,999 บาท ต่อครัวเรือนต่อปี รายได้เฉลี่ยของเกษตรกรคิดเป็น 15,612.67 บาทต่อปี และร้อยละ 40.85 ไม่มีรายได้ นอกภาคเกษตร ส่วนรายได้นอกภาคการเกษตรของเกษตรกร เฉลี่ย 3,050.7042 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่ง ส่วนใหญ่ได้มาจากการรับจ้างทั่วไป ประสบการณ์ด้านการเกษตรของเกษตรกรอยู่ในช่วง 20-30 ปี คิด เป็นร้อยละ 47.89 ค่าเฉลี่ยคือ 24.42 ปี อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอยู่ในช่วง 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 39.44 ค่าเฉลี่ย คือ 36.80 ปี และได้ทำการเกษตรอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์ฯ ในช่วง 0-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 71.83 ค่าเฉลี่ยคือ 7.83 ปี เกษตรกรที่ทำการศึกษามากกว่าสามปีสามารถฟังและพูดภาษาไทยได้ คิดเป็นร้อยละ 57.75 และร้อยละ 42.25 สามารถฟังพูดอ่านเขียนภาษาไทยได้ และส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นสมาชิกของศูนย์ฯ คิด เป็นร้อยละ 74.65 โดยหมู่บ้านแม่แพะมีจำนวนเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของศูนย์ฯ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 19.72 ของเกษตรกรตัวอย่างทั้งหมด แหล่งข่าวสารความรู้ด้านการเกษตรของเกษตรกรส่วนใหญ่ได้มาจาก จากโทรทัศน์ โดยได้รับ 1-3 วันต่อสัปดาห์คิดเป็นร้อยละ 47.89 และส่วนใหญ่ไม่ได้รับข่าวสารความรู้ ด้านการเกษตรจากวิทยุ, เจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ หรือกรมพัฒนาที่ดิน, เอกสารหรือแผ่นพับต่างๆ, จากการฝึก อบรมหรือประชุมเกษตรกร เลยตลอดทั้งสัปดาห์ เกษตรกรได้เรียนรู้ ประสบการณ์จากการสืบทอดจาก พ่อแม่หรือสมาชิกในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 73.24 เกษตรกรร้อยละ 39.44 ได้รับประสบการณ์จากเจ้า หน้าที่ของศูนย์ฯ หรือเจ้าหน้าที่จากกรมพัฒนาที่ดิน และเกษตรกรร้อยละ 19.72 ได้รับประสบการณ์จากเพื่อน บ้านหรือบุคคลอื่นในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา ได้ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ หรือจากกรมพัฒนาที่ดิน และได้ รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ หรือจากกรมพัฒนาที่ดินคิดเป็นร้อยละ 23.94 และร้อยละ 15.49 ตามลำดับ และเกษตรกรร้อยละ 42.25 เคยได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ เกษตรกร ส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 71.83 ไม่มีตำแหน่งผู้นำทางสังคม มีผู้ที่ เป็นหมอดินอาสา ร้อยละ 4.23 ของ เกษตรกร ทั้งหมด ลักษณะดินในพื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรร้อยละ 60.56 เป็นดินร่วน พื้นที่ทำ การเกษตรของเกษตรกรร้อยละ 56.34 มีความลาดเทของพื้นที่ปานกลาง (16-30%) ส่วนใหญ่ ใน 1 ปี เกษตรกรร้อยละ 42.25 ทำการปลูกพืช 3 ครั้ง ชนิดพืชส่วนใหญ่ที่เกษตรกรนิยมปลูกมีดังนี้คือ ผักกาด ขาว กระหล่ำปลี ข้าวไร่ ถั่วแขก ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวนา ดอกดาวเรือง สลัด หอมแดง ปวยเล้ง แครอท คิดเป็น ร้อยละ 38.03, 33.80, 30.99, 28.17, 22.54, 12.68, 12.68, 11.27, 11.27, 9.86, , 8.50 ตามลำดับ และร้อยละ 28.17 ของเกษตรกรตัวอย่าง ปลูกพืชชนิดอื่นๆ ได้แก่ หัวไชเท้า, ผักกาดหางหงษ์, มะเขือเครือ, ลิ้นจี่, เมอบีร์, ดอกกุยฉ่าย, แดงกวา, มะเขือเทศ

เกษตรกรใช้น้ำจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติ, ใช้น้ำจากบ่อน้ำหรือระบบชลประทานที่หน่วยงาน รัฐบาลสร้างให้, ใช้น้ำจากบ่อน้ำที่สร้างขึ้นในไร่นา คิดเป็นร้อยละร้อยละ 84.51, 39.44, 39.44, ตามลำดับ

ระดับความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรอยู่ในระดับสูง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.83 คะแนน สำหรับข้อความที่เกษตรกรตอบถูกสูงสุด โดยที่เกษตรกรทุกรายสามารถตอบถูก คือ ข้อความ ที่ว่า ควร ไถพรวนและปลูกพืชตามแนวระดับขวางความลาดเทของพื้นที่ เพื่อลดการสูญเสียดินจากการไหลบ่าของน้ำ, การปลูกหญ้าแฝกเป็นการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน และ การทำขั้นบันไดในพื้นที่ที่มีความลาดชัน จะช่วยลดการไหลบ่าของน้ำ

การปฏิบัติต่อระบบอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกร

เกษตรกรการปฏิบัติต่อระบบอนุรักษ์ดินและน้ำอยู่ในระดับน้อย โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.42 ไม่มีเกษตรกรรายใดที่สามารถปฏิบัติการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูกได้ครบทุกข้อ มีเกษตรกรร้อยละ 4.23 ที่ปฏิบัติการอนุรักษ์ดินและน้ำ ได้มากที่สุด คือปฏิบัติได้ 12 ข้อจากทั้งหมด 13 ข้อ ส่วนเกษตรกรที่สามารถปฏิบัติการอนุรักษ์ดินและน้ำได้น้อยสุดคือปฏิบัติได้ 2 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 4.23 คะแนนเฉลี่ยในการปฏิบัติต่อระบบอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรคือ 6.59 คะแนน โดยข้อที่เกษตรกรปฏิบัติได้สูงสุดคือทำการ ไถพรวนก่อนปลูก สามารถปฏิบัติได้ทุกราย ส่วนการพักพื้นที่ปลูกในบางปี คือข้อที่เกษตรกรไม่สามารถไม่สามารถปฏิบัติได้ เลย

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยต่างๆที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก มีดังนี้คือ ชนเผ่า, หมู่บ้าน, รายได้จากการเกษตร, การเป็นสมาชิกของศูนย์ฯ, การติดต่อ/การได้รับความช่วยเหลือ จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม, การฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ, ความสามารถในการใช้ภาษาไทย, การรับข่าวสารด้านการเกษตรจากเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯหรือพัฒนาที่ดิน, ประสบการณ์ทางการเกษตรที่ได้จากเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯหรือพัฒนาที่ดิน, ความลาดเทของพื้นที่, จำนวนครั้งที่ปลูกพืชใน 1 ปี และแหล่งน้ำชลประทานหรือบ่อน้ำที่หน่วยงานสร้างให้ ส่วนปัจจัยที่เหลือไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก

การอภิปรายผล

ปัจจัยต่างๆที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก

1. หมู่บ้านและชนเผ่า มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก จากผลการวิจัยพบว่าชนเผ่ากะเหรี่ยงในหมู่บ้านขุนสาบและชนเผ่าม้งในหมู่บ้านบวกจั้น มีการปฏิบัติการอนุรักษ์ดินและน้ำในระดับน้อย และคนเมืองในหมู่บ้านแม่แพะมีการปฏิบัติในระดับมาก เมื่อทำการวิเคราะห์แยกตามหมู่บ้านแล้วพบว่าในหมู่บ้านขุนสาบซึ่งเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง จากงานวิจัยอื่นๆเช่นงานวิจัยของ อคิสรณ์(2543) ได้ทำการศึกษาทัศนคติของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อยพบว่าชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีทัศนคติที่เห็นด้วยในการอนุรักษ์ทรัพยากร แต่จากการวิจัยนี้พบว่าเกษตรกรในหมู่บ้านขุนสาบมีการปฏิบัติในระดับน้อย อาจเนื่องมาจากมีปัจจัยอื่นๆหลายปัจจัยที่เป็นตัวแปรในการปฏิบัติการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรเช่น มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยและความลาดเทของพื้นที่น้อย และส่วนใหญ่เกษตรกรจะทำการเพาะปลูกแบบยังชีพ ปลูกพืชเพียง 1-2 ครั้งใน 1 ปี ซึ่งเมื่อนำตัวแปรต่างๆเหล่านี้มาประกอบกันจึงเป็นผลให้เกษตรกร ไม่เห็นความจำเป็นในการอนุรักษ์ดินและน้ำ นอกจากนี้เกษตรกรยังขาดการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมาเป็นเวลานาน และจากการศึกษาของสินธุ์ (2531) ได้ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์ดินและน้ำบนที่สูงในบริเวณ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเกษตรกรชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงพบว่า เกษตรกรยังมีความคิดเห็นที่ยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าแม้ว่าเกษตรกรจะมีทัศนคติที่เห็นด้วยต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรแต่อาจจะต้องมีปัจจัยต่างๆที่เป็นตัวแปรที่จะทำให้เกษตรกรทำการปฏิบัติ ในเกษตรกรชาวเขาเผ่าม้งหมู่บ้านบวกจั้นพบว่าจะมีการปฏิบัติในระดับน้อย ซึ่งเกษตรกรขาดการติดต่อกับเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง และเกษตรกรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมีรายได้ดีเนื่องมาจากมีพื้นที่ทำการเกษตรมากและทำการปลูกพืชหลายครั้งใน 1 ปี ทำให้เกษตรกรคิดว่าไม่จำเป็นที่จะต้องทำการอนุรักษ์ดินและน้ำก็มีรายได้ทางการเกษตรดีแล้ว ซึ่งเกษตรกรอาจจะยังไม่เห็นผลเสียที่จะเกิดขึ้นในระยะยาวต่อความเสื่อมโทรมในพื้นที่เพาะปลูก และในหมู่บ้านแม่แพะ ซึ่งเป็นคนเมืองมีการปฏิบัติในระดับมาก เนื่องมาจากเกษตรกรได้รับการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง จึงได้รับคำแนะนำรวมถึงการได้รับการสนับสนุนปัจจัยด้านต่างๆจากเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐ

2. รายได้จากการเกษตร จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรที่มีรายได้ต่ำจะมีการปฏิบัติน้อยกว่าเกษตรกรที่มีรายได้มาก ซึ่งคาดว่าในหมู่บ้านที่มีรายได้ต่ำเกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูกพืชเพื่อยังชีพ จึงไม่เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องทำการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ

วิวัฒน์ (2535) กล่าวว่า รายได้มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นทัศนคติของเกษตรกรต่องานอนุรักษ์ดินและน้ำ แต่ขัดแย้งกับ เอกชัย(2545) ซึ่งกล่าวว่ารายได้ทางการเกษตร ไม่ผลต่อการเข้าร่วม โครงการผลิตเมล็ดพันธุ์

3. ความสามารถในการใช้ภาษาไทย มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก พบว่าเกษตรกรที่สามารถใช้ภาษาไทยในระดับอ่านออกเขียนได้ จะมีการปฏิบัติต่อการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูกมากกว่าเกษตรกรที่อยู่ในระดับฟังได้พูดได้ ซึ่งคาดว่าเกษตรกรที่สามารถใช้ภาษาไทยได้ดีจะสามารถรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ได้ดีเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วิวัฒน์ (2541) พบว่าระดับการอ่านภาษาไทยมีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น

4. การเป็นสมาชิกของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปางคะ มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก เกษตรกรที่เป็นสมาชิกของศูนย์ฯ จะมีโอกาสได้รับความช่วยเหลือด้านปัจจัยต่างๆ จากศูนย์ฯ เช่น กล้าพันธุ์ ปุ๋ย ตลาดรองรับซื้อสินค้า รวมถึงการมีโอกาสดำเนินการปฏิบัติกรอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูกจากเจ้าหน้าที่ด้วย นอกจากนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของศูนย์ฯ จะเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร จึงยอมรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ได้มากกว่า

5. ประสบการณ์ด้านการเกษตรและการรับข่าวสารด้านการเกษตรจากเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ หรือพัฒนาที่ดิน ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของอพัชชา(2542) พบว่าการรับรู้ข่าวสารทางการเกษตรจากบุคลากรองค์กรรัฐบาลกับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อประเด็นแนวคิดเชิงอนุรักษ์ดินและน้ำ มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 แต่ขัดแย้งกับการศึกษาของวิเมศ(2541) ซึ่งพบว่าเกษตรกรที่รับข้อมูลข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีการปลูกไม้ผลเขตหนาว

6. การติดต่อและการได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ หรือพัฒนาที่ดิน ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของ และ เลอภพ (2536) พบว่าการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับคำแนะนำวิธีการปลูกกาแฟอาราบิก้า ของชาวเขาเผ่าม้ง จังหวัดเชียงใหม่ แต่ขัดแย้งกับผลการศึกษาของ สุมาลย์ (2541) กล่าวว่า การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำ

7. การฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของ วิวัฒน์ (2541) ซึ่งกล่าวว่าเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการยอมรับการปลูก

พืชทดแทนฝิ่น และ วิทซ์ (2534) พบว่าการฝึกอบรมมีความสัมพันธ์กับการยอมรับงานส่งเสริมการปลูกกาแฟอาราบิก้าของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

8. ความลาดเทของพื้นที่ มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก คาดว่าในพื้นที่ที่มีความลาดเทสูง เกษตรกรไม่สามารถปฏิบัติ การอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก ในบางวิธีได้เอง

9. จำนวนครั้งที่ปลูกพืชในรอบปี มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรที่ทำการปลูกพืชน้อยครั้ง จะมีการปฏิบัติ การอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูกน้อย คาดว่าเกษตรกรที่ปลูกพืชน้อยครั้งไม่เห็น ประโยชน์ในการปฏิบัติ

10. แหล่งน้ำจากชลประทานหรือบ่อน้ำจากหน่วยงานของรัฐ มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษา ของเอกชัย(2545) พบว่าแหล่งน้ำมีผลต่อการเข้าร่วม โครงการผลิตเมล็ดพันธุ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และทนุ (2531) พบว่าแหล่งน้ำมีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกถั่วเหลืองหลังการทำนา ของเกษตรกร

ปัจจัยต่างๆที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ในพื้นที่เพาะปลูก

1. ศาสนาไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ในพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของอพัชชา (2542) พบว่าศาสนาไม่มีความสัมพันธ์กับ ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการปลูกพืชแบบขั้นบันไดเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ

2. อายุไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำใน พื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วิทซ์ (2534) พบว่าอายุของชาวเขาไม่มีความสัมพันธ์กับ การเข้าร่วมงานส่งเสริมการปลูกกาแฟอาราบิก้าของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

3. เพศไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำใน พื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของเอกชัย (2545) พบว่าเพศไม่มีผลต่อการเข้าร่วม โครงการ ผลิตเมล็ดพันธุ์

4. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบใน การอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่กำเนิด ดังนั้นตัวแปรนี้จึงมีผลการวิจัยเช่นเดียวกับอายุของเกษตรกร

5. รายได้นอกภาคการเกษตร ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของเกษม (2537) พบว่ารายได้นอกภาคการเกษตร ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับคำแนะนำการปลูกเสาวรศ และชายันต์ (2544) พบว่ารายได้นอกภาคการเกษตร ไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

6. ระดับการศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของเอกชัย (2545) พบว่าระดับการศึกษาไม่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์

7. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของอพัชชา (2542) พบว่าจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการปลูกพืชแบบขึ้นบันไดเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ

8. จำนวนแรงงานด้านการเกษตร ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของวิมเนศ(2541) พบว่าสมาชิกในครัวเรือนที่ทำงานด้านการเกษตร ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกไม้ผลเขตหนาว แต่จัดแย้งกับ สักคีสิทธิ์(2538) พบว่าจำนวนแรงงานในครัวเรือนมีผลต่อการยอมรับการส่งเสริมการปลูกกระเทียมพันธุ์เมืองฝางของเกษตรกรในจังหวัดพะเยา

9.ระยะเวลาของประสบการณ์ด้านการเกษตร ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของเอกชัย (2545) พบว่าประสบการณ์ในการทำเกษตร ไม่มีผลต่อการเข้าร่วม โครงการผลิตเมล็ดพันธุ์

10. ระยะเวลาที่ทำการเกษตรในพื้นที่ศูนย์ ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของวิมเนศ(2541) พบว่าจำนวนปีที่ทำการปลูกไม้ผลเขตหนาว ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกไม้ผลเขตหนาว

11. ขนาดพื้นที่ทำการเกษตร ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของประคิษฐ์พร (2541) พบว่าขนาดพื้นที่ถือครอง ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อ โครงการจัดที่อยู่อาศัยทำกินบนพื้นที่

12. สถานภาพตำแหน่งผู้นำทางสังคม ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ เอกชัย (2545) พบว่าตำแหน่งทางสังคม ไม่มีผลต่อการเข้าร่วม โครงการผลิตเมล็ดพันธุ์

13. ลักษณะดินในพื้นที่เพาะปลูกไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก เนื่องจากลักษณะดินในพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรส่วนใหญ่เหมือนกันคือเป็นดินร่วนและดินร่วนปนทราย

14. จำนวนชนิดพืชที่ปลูกไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก แต่ขัดแย้งกับผลงานวิจัยของชาฮันด์(2544) พบว่าจำนวนพืชที่ปลูกในรอบ 1 ปีมีความสัมพันธ์ในทางตรงข้ามกับการปฏิบัติขึ้นก่อนการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

15. ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ดินและน้ำไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติของเกษตรกรที่มีต่อระบบในการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูกสอดคล้องกับ ชาฮันด์ (2544) พบว่าความรู้เกี่ยวกับการใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืชไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติขึ้นก่อนการใช้ ระหว่างการใช้และหลังการใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืชแต่ขัดแย้งกับผลงานวิจัยของอพิชชา (2542) พบว่า ความรู้ในการปลูกพืชแบบขึ้นบันไดเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำกับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อประเด็นเกี่ยวกับการปลูกพืชแบบขึ้นบันได มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. จากการศึกษาพบว่าเจ้าหน้าที่จากศูนย์ฯหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นตัวแปรที่สำคัญในการส่งเสริมให้เกษตรกรปฏิบัติการณ์อนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก จึงควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่จากศูนย์ฯหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปดูแลเกษตรกรในพื้นที่อย่างจริงจังและต่อเนื่อง และมีการจัดฝึกอบรมความรู้ด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำให้แก่เกษตรกร

2. นอกจากการถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกรทำการปฏิบัติการณ์อนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เพาะปลูก หรือจัดฝึกอบรมแล้ว ควรจะมีการสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานการผลิตให้แก่เกษตรกร เช่นปุ๋ย กล้าพันธุ์เมล็ดพันธุ์พืชร่วมด้วย

3. พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรบางแห่งมีความลาดเทมาก เกษตรกรจึงปฏิบัติการณ์อนุรักษ์ดินและน้ำในบางวิธีได้ยากและเกษตรกรไม่สามารถปฏิบัติเองได้ เช่นการทำขึ้นบันไดดิน การปลูกแถบหญ้าแฝก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงควรให้การสนับสนุนและแนะนำวิธีการดูแลพื้นที่เพาะปลูกหลังจากนั้นแล้ว และสำหรับในพื้นที่ที่มีความลาดชันน้อย ซึ่งไม่จำเป็นต้องก่อสร้างระบบอนุรักษ์ดินและน้ำเจ้าหน้าที่อาจจะแนะนำวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำที่เหมาะสมกับพื้นที่ เช่นส่งเสริมให้ลดการใช้สารเคมีการปลูกพืชตระกูลถั่ว เป็นต้น

4. เกษตรกรบางรายที่ออกจากการเป็นสมาชิกของศูนย์ฯ เนื่องจากมีปัญหาด้านราคาของผลผลิต ซึ่งจากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่าราคาผลผลิตที่จำหน่ายให้ศูนย์ฯจะมีราคาต่ำกว่าไปจำหน่ายเองที่ท้องตลาด และยังได้เงินค่าผลผลิตช้า ซึ่งทางศูนย์ฯควรจะมีการแก้ปัญหาราคาผลผลิตหรือชี้แจงถึงข้อได้เปรียบในการจำหน่ายผลผลิตให้ทางศูนย์ฯ

5. รายได้ทางการเกษตรเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการปฏิบัติการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกร ดังนั้นเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ ควรจะมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับราคาผลผลิต ให้มีราคาอยู่ในระดับที่เกษตรกรพอใจ หรือทำการส่งเสริมให้ปลูกพืชชนิดที่เหมาะสม ทำรายได้ดีและมีความต้องการของตลาดสูง เพื่อลดการแข่งขันราคากับพ่อค้าคนกลาง

6. เกษตรกรผู้นำของหมู่บ้านควรมีบทบาทในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและให้คำแนะนำเพื่อปลูกฝังทัศนคติที่ดีในการอนุรักษ์ดินและน้ำให้แก่เกษตรกรในหมู่บ้าน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการเก็บข้อมูล ควรจะเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรแต่ละราย ซึ่งจะทำได้ข้อมูลที่แม่นยำของปัจจัยการผลิต และการปฏิบัติการอนุรักษ์ดินและน้ำจริงของเกษตรกร

2. ควรจะมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อการอนุรักษ์ดินและน้ำหรือทรัพยากรธรรมชาติ กับการปฏิบัติต่อระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ